DE VERNIEUWING DER DUITSCHE BANKWET.

Ingevolge het bepaalde bij de Duitse bankwet van 14 Maart 1875, moest voor het einde van 1889 de geheele regeling van het bankwezen in Duitschland, welke door die wet heeft plaats gevonden, op nieuw aan den Rijksdag onderworpen worden.

Immers artikel 41 der wet (2de afdeeling, de Rijksbank betreffende) luidde als volgt:

„Het Rijk behoudt zich het recht voor, in de eerste plaats den 1sten Januari 1891, en daarna telkens van 10 tot 10 jaar na aanzegging één jaar te voren, waarvan krachtens Keizerlijk Besluit, in overeenstemming met den Bondsraad, door den Rijkskanselier aan het Bestuur der Rijksbank kennis is te geven en die door dit wordt bekend gemaakt, hetzij

- a) de op grond van deze wet opgerichte Rijksbank op te heffen en de haar toebehoorende vaste goederen tot de balanswaarde overtenemen, of
- b) de aandeelen der Rijksbank voor het nominale bedrag over te nemen.

„In beide gevallen gaat het Reservefonds, zoo als dit op de Balans voorkomt en voor zooveel het niet tot dekking van verliezen moet strekken, voor de eene helft aan de aandeelhouders, voor de andere helft aan het Rijk over.

„Tot verlenging van den termijn, als vermeld in de eerste paragraaf, wordt de goedkeuring van den Rijksdag vereischt.”

En in artikel 44, bepaling 7 (3de afdeeling der wet) handelende over de particuliere circulatiebanken, was vastgesteld dat deze banken, zich aan de bepalingen der wet van 1875 onderwerpende en dientengevolge voortaan hun recht tot biljetten-uitgifte aan haar ontleenende, het goedkeurden dat dit recht op de in artikel 41 genoemde termijnen met één jaar voorafgaande kennisgeving kon worden opgeheven bij Besluit der Landsregering of van den Bondsraad, zonder dat hieruit eenige aanspraak op schadevergoeding zoude ontstaan. Nochtans zou tot deze opheffing

van de zijde van den Bondsraad slechts besloten worden met het doel om nog meer éénheid te brengen in de biljetten-circulatie, of indien eene circulatiebank in strijd met de bepalingen der bankwet gehandeld had; blijvende de beslissing omtrent deze punten aan den Bondsraad zelf.

Wel is waar, is er omtrent de interpretatie van artikel 41 een twijfel geopperd. Er is namelijk beweerd, dat dit verstaan moest worden alsof de verlenging der bankwet na 1 Januari 1891, mits geschiedende van 10 tot 10 jaar, niet aan de goedkeuring van den Rijksdag behoefde onderworpen te worden en alleen dan, indien de Bondsregeeringen hiervoor een anderen termijn wenschten aannemen. Doch de dagbladpers heeft algemeen deze meening bestreden. In de eerste plaats was het de heer von Kardorff die daartegen opkwam. Inderdaad, schreef deze, gaf de letter der wet tot dergelijke uitlegging aanleiding; doch indien men te rade ging met hetgeen bij de vaststelling der wet over het artikel was voorgevallen, dan kon het niet twijfelachtig zijn, dat daarvoor geen grond bestond. En verschillende bladen ondersteunden deze bewering. Men was het er over eens, dat de Rijksdag geen initiatief kon nemen in de zaak en geplaatst kon worden tegenover het besluit der Regeering, om de Rijksbank op te heffen of de aandeelen voor het Rijk over te nemen, en dan te beslissen zou hebben omtrent de middelen om in den toestand te voorzien, doch dat ten andere van verlenging der bankwet na 1890 zonder medewerking van den Rijksdag geen sprake kon zijn. En wat de Regeering en het Bankbestuur betreft, zoo is het onderwerp wel slechts op het laatste oogenblik bij den Rijksraad aan de orde gesteld, maar 't is toch niet gebleken dat men de beslissing aan de goedkeuring van dat lichaam had willen onthouden.

Den 1sten November 1889 werd door den plaatsvervanger van den Rijkskanselier, in naam des Keizers, een wetsontwerp ingediend tot wijziging, met ingang op den 1sten Januari 1891, van artikel 24 der Wet van 14 Maart 1875, in welk artikel de winstverdeeling tusschen het Rijk en de Rijksbank is geregeld. De zaak werd hierdoor in haar geheel bij den Rijksdag aanhangig gemaakt, gelijk dan ook aan het einde der toelichting uitdrukkelijk werd gezegd, dat door de aanneming der wetsvoordracht tevens voldaan werd aan de slotbepaling van art. 41, volgens welke ter verlenging van den daarin eerst vermelden termijn de goedkeuring van den Rijksdag werd vereischt. Die toelichting was intusschen in haar geheel bijzonder sober.

Er wordt herinnerd aan het recht, dat het Rijk zich bij artikel 4 der bankwet had voorbehouden tegen den 1sten Januari 1891 en daarna telkens weder van 10 tot 10 jaar; maar — luidt het verder — de overwegingen die op grond dezer bepaling plaats vonden, hebben tot de uitkomst geleid, dat het — ten minste voor den eerstvolgenden termijn — raadzaam is de bestaande samenstelling der Rijksbank in hoofdzaak te behouden, en dus de Rijksbank in hare tegenwoordige inrichting, dat is als eene wel met particulier kapitaal werkende, doch onder het beheer en het toezicht van het Rijk staande bankinstelling, tot nader te laten bestaan. Onder eene voorwaarde nochtans, t. w. dat de bepaling omtrent de winstverdeeling tusschen het Rijk en de aandeelhouders een wijziging onderging.

Deze wijziging nu was de volgende. Terwijl volgens de wet van 1875 de verdeeling was,

eerst $4\frac{1}{2}$ pCt. over het bankkapitaal aan de aandeelhouders,

daarna van het overschietende 20 pCt. aan het Reservefonds totdat dit een vierde van het kapitaal zou bedragen, en verder de helft aan de aandeelhouders en de helft aan 's Rijks schatkist, voor zooveel noodig om het totale dividend aan de aandeelhouders tot 8 pCt. op te voeren,

en eindelijk van het meerdere een vierde aan de aandeelhouders en drie vierden aan de Schatkist;

werd thans voorgesteld,

de eerste uitkeering aan de aandeelhouders te beperken tot $3\frac{1}{2}$ pCt. over het bankkapitaal,

en de verdere verdeeling in gelijke deelen tusschen de aandeelhouders en de Schatkist niet hooger te doen gaan dan tot een totaal dividend van 6 pCt. aan de aandeelhouders, daarna de verdeeling van een vierde en drie vierden aanvangende.

Hierop volgt eene uiteenzetting van de redenen waarom deze verandering in de winstverdeeling billijk werd geacht, en daaraan wordt de opmerking vastgeknoopt, dat de aandeelhouders, zoolang het Rijk geen gebruik maakt van zijn rechten als in art. 41 omschreven, kunnen verlangen dat het hun oorspronkelijk toegekende winstaandeel blijvend worde uitgekeerd. Zij zullen dan ook te beslissen hebben, of zij met de voorgestelde wijziging genoegen nemen. Doen zij dit niet, dan zal het Rijk gebruik maken van zijn recht van opzegging en alsdan zal nader te overwegen zijn, hoe de Rijksbank op nieuw zal worden ingericht.

En dit is alles. Welke de in de eerste plaats vermelde overwegingen zijn geweest, op welke gronden men tot de genoemde conclusie is gekomen; daarvan werd geen woord gerept.

De kennisneming van dit stuk zou den lezer, die niet op de hoogte was der zaak, zeker althans den Nederlandschen lezer die de gewoonte heeft van onze regeeringsvoordrachten kennis te nemen, niet licht hebben doen vermoeden, dat over de wenschelijkheid der verlenging van de bankwet buiten het parlement sedert geruimen tijd heftigen strijd was gevoerd. Met geen enkel woord wordt er melding gemaakt van de verschillende bezwaren, welke tegen die verlenging waren aangevoerd.

Toch waren deze inderdaad niet zonder beteekenis en betroffen ze zoowel den grondslag der bestaande regeling als talrijke bijzonderheden. Ook gold het niet slechts op het laatste oogenblik opgeworpen bedenkingen, maar integendeel een strijd van jaren herwaarts.

De regeling van zaken in 1875 was eigenlijk de vrucht geweest van een compromis, en wel van schikking omtrent twee punten. Omtrent de vraag of de biljetten-uitgifte een monopolie-recht zou wezen van een enkele centrale bank voor geheel Duitschland, dan wel of nevens de Pruissische Bank of de Rijksbank, welke deze vervangen zou, de bestaande circulatiebanken zouden gehandhaaft worden. Alsmede omtrent deze, of de nieuwe rijksbank zou zijn een zuivere staatsbank, of wel het tweeslachtig karakter der Pruissische zou behouden, ten deele staatsbank doch ook ten deele een particuliere instelling zijnde.

Zeker ware het 't meest overeenkomstig de traditioneele bank-politiek der Pruissische regeering geweest, indien voor die beide vraagstukken de oplossing ware gezocht in de oprichting eener zuivere Staatsbank met het uitsluitend recht van biljetten-uitgifte voor het geheele rijk.

De Pruissische Bank zou vermoedelijk nooit anders geweest zijn dan eene volkomen staatsinstelling, wanneer niet tijdens hare reorganisatie in de jaren 1843/46 de Regeering verbonden ware geweest geen nieuwe staatsschuld aan te gaan zonder medewerking der rijkslanden, terwijl zij toch er destijds nog niet toe over wilde gaan den Landdag bijeen te roepen. Zij was dientengevolge in de onmogelijkheid het voor de bank vereischte nieuwe kapitaal te fourneeren en haar bleef geen uitweg over, dan de gelegenheid voor particulieren open te stellen om dit bijeen te brengen door het nemen van aandeel in het kapitaal.

Ten andere heeft de Regeering altijd zooveel mogelijk geijverd voor het behoud van het feitelijk monopolie der biljetten-uitgifte van de Pruissische Bank. Voor de invoering van het Wetboek van Koophandel was deze met de Pommersche ritterschaftliche

Bank de eenige publieke bank in Pruisen. Steeds werd voor iedere oprichting van andere banken als vennootschap op aandeelen de concessie geweigerd. En ook na die invoering werd de door het wetboek voorgeschreven Koninklijke goedkeuring niet verleend aan circulatiebanken. Eerst in 1848 werd de oprichting van enkele kleine dergelijke banken toegestaan en nog slechts onder zeer bezwarende omstandigheden; te zamen mochten ze niet meer dan 7 millioen thaler biljetten uitgeven.

In de andere Deutsche landen was echter inmiddels de ontwikkeling van het bankwezen op het gebied der circulatiebanken tamelijk belangrijk geweest, en vooral heeft die beweging in de eerste vijftiger jaren een groote vlucht genomen, terwijl toen ook de aandrang ten voordeele van algeheele vrijheid in het bankwezen zich in Pruisen als in verder Duitschland sterk deed gevoelen. Van de zijde der Pruissische regeering werd evenwel daartegen voortdurend weerstand geboden. En toen toch de vreemde biljetten in Pruisen zelf in het verkeer begonnen door te dringen, volgde dan ook het verbod hunner circulatie. Tevens zocht de Regeering dit indringen te bestrijden door uitbreiding van de werkzaamheid der Pruisische Bank zelve, aan welke daarom, in 1856, het recht tot onbepaalde biljetten-uitgifte werd toegekend, terwijl haar kapitaal van 10 tot 16 millioen thaler werd verhoogd.

Uitsluitend in die richting, bleef de Regeering zich ook verder bewegen. Met name na de gebeurtenissen van 1866. De werkkring der Pruissische Bank werd toen tot de nieuwe landsdeelen uitgebreid en in verband hiermede het kapitaal op 20 millioen thaler gebracht. Het werd voorts het ernstig streven der Regeering om met behulp van den Noord-duitschen Bond tot een radikale regeling van het bankwezen, gelijk tevens van het muntwezen, te komen voor geheel Duitschland. Doch tot in 1870 waren die pogingen steeds zonder uitkomst gebleven.

Het ware slechts natuurlijk geweest zoo, na de stichting van het Deutsche Rijk, de Regeering het oogenblik geschikt had geacht om haar bankpolitiek tot de uiterste consequentien door te voeren.

Trouwens van verschillende zijden werd daarop ten eerste aangedrongen. Ook op zuiver theoretische gronden werd de stichting alsnu van eene eenige circulatiebank en dit wel als zuivere staatsinstelling aanbevolen. Als een bijkomend argument, maar tevens zoo gewichtig dat dit alleen beslissend geacht moest worden, werd nog hierbij — inzonderheid door Dr. Bamberger — verwezen naar de regeling van het muntwezen, die gezegd werd deze oplossing der bankquaestie noodzakelijk te maken.

Doch de Regeering zelve wilde nu zoo ver niet gaan. Algeheele opheffing der circulatiebanken buiten Pruisen stuitte bij haar op politieke bezwaren. Al zou men ook met de bijzondere belangen der bij die banken betrokken particulieren rekening gehouden hebben door het toekennen van schadevergoeding, er was ten opzichte van dit punt meer dan dat in het spel. Van de zijde van verschillende regeeringen in de overige Duitsche landen werd er gehecht aan de handhaving van de daar gevestigde zelfstandige circulatiebanken, en deze particularistische gevoelens wilde men eerbiedigen.

Tevens werd er een bezwaar van anderen aard opgeworpen tegen de vervanging der particuliere aandeelhouders bij de Rijksbank door den Staat zelf. In het behoud dier aandeelhouders, in de handhaving der Rijksbank dus als eene particuliere instelling wat betreft de vorming van het kapitaal, zag men een waarborg dat, zoo ooit Duitschland weder gewikkeld werd in een oorlog en de vijand eens in Duitschland indrong, de Bank als bijzonder eigendom zou worden ontzien. En er was immers, zoo werd verder gezegd, geen reden om dit voordeel op te geven, daar de Rijksbank, evenzeer als vroeger de Pruissische bank, genoegzaam geheel onder staatsbeheer kon gebracht worden en, door de bepalingen ten opzichte der winstverdeeling, de zuivere winst voor het grooter deel ten behoeve van 's Rijks schatkist kon worden verzekerd. Moest al een deel der winst aan de aandeelhouders worden gelaten, daartegenover stond dan ook dat de risicos, toch altijd aan een bank verbonden, geheel voor rekening van dezen waren en verder het bovengenoemde speciale voordeel.

Op deze gronden is dan ook ten slotte de regeling van zaken volgens de wet van 1875 tot stand gekomen.

De hoofdbeginselen van deze zijn de volgende. Geen circulatiebank in Duitschland, die het recht heeft hare biljetten in het verkeer te brengen, of in het algemeen zaken te doen buiten het beperkt gebied van den Staat waaraan ze haar oorspronkelijke concessie dankte, dan die, welke zich zouden onderwerpen aan zekere algemeene regelen omtrent hare inrichting en werkzaamheid alsmede aan eene beperking van het maximum bedrag der ongedekte circulatie. Reorganisatie daarnevens van de Pruissische Bank als Rijksbank met behoud der bestaande grondslagen, t. w. onder direct staatsbeheer, doch het kapitaal bijeengebracht door particulieren, en de winsten tusschen de aandeelhouders en 's Rijks Schatkist verdeeld wordende — onder schadevergoeding aan de Pruissische schatkist voor den overgang dier uitkeering aan het

Duitsche Rijk. Voorts de Rijksbank, als de andere circulatiebanken, onderworpen aan eene beperking van het maximum harer ongedekte circulatie, doch bij opheffing van andere circulatiebanken dit maximum voor haar met het vrijkomende bedrag vermeerderende. Bedoelde beperking evenwel voor geene der banken een absolute zijnde, maar het eventueel boven het bepaalde maximum uitgegeven bedrag der biljetten aan eene belasting van 5 pCt. ten behoeve van 's Rijks schatkist onderworpen wordende. Voorts de geheele regeling slechts van kracht tot 1 Januari 1891, en het voortbestaan der particuliere banken, zoowel als van de Rijksbank, daarna afhankelijk van het al of niet uitoefenen door het Rijk van de hierboven reeds vermelde rechten.

De voorstanders van volkomen éénheid in de biljetten-circulatie en van de zuivere staatsbank waren dus in de minderheid gebleven.

Doch geslagen achtten zij zich daarom nog niet. Integendeel vonden zij in de laatstvermelde bepaling een steunpunt voor het vasthouden aan hunne denkbeelden. Naar hunne opvatting toch was de juiste beteekenis daarvan deze: dat de regeling van het jaar 1875 slechts een tijdelijke was, die den weg moest banen voor de algeheele toepassing der twee eischen welke door hen op den voorgrond waren geplaatst.

En het duurde ook niet lang of de strijd werd hervat. Reeds in 1879 vindt men daarvan de eerste openlijke uitingen.

Deze allereerste aanvallen nochtans, zijn eigenlijk niet van de oude oppositie zelve uitgegaan doch van nieuwe bondgenoten, welke zich om bijzondere redenen aan haar aansloten.

Uit nijverheidskringen ging de klacht op, dat de nieuwe Rijksbank door haar beleid van zaken medeplichtig was aan den onbevredigenden gang van zaken waaronder men algemeen gebukt ging, of althans dat zij niet deed wat op haar weg lag om in deze verbetering aan te brengen. Zij die zich aldus lieten hooren, sloten zich tevens aan hen aan die — en dit niet ten onrechte — hun stem verhieven tegen de nadeelige gevolgen van den overgang tot den gouden standaard bij de muntregeling. En evenzeer bij de partij die alstoen voor beschermende rechten den strijd aanvaardde. Allen te zamen vormden zij de ontevreden, die naar middelen zochten om den druk der tijden te ontkomen, en dit doende wijziging verlangden van alles waardoor zij zich in hunne belangen benadeeld dachten. Een bonte mengeling intusschen, onder wier gezamenlijke beschouwingen en critieken de meest onjuiste en zeer verderfelijke theorien plaats vonden naast volkomen juiste opmerkingen.

De grieven, die uit deze kringen tegen het bankbeheer werden vernomen, waren hoofdzakelijk, dat de Rijksbank den weldadigen invloed harer kredietverleeningen niet in genoegzaam breeden kring deed ondervinden. Alleen voor de groote geldmannen, voor de bankiers en in het algemeen voor de beurs, was de Bank — zoo heette het — toegankelijk, maar de nijverheidsondernemers en vooral de kleine man vonden bij haar geen hulp. Aan tweeërlei oorzaak was dit, meende men, gelegen. Aan de boven alles geldende zucht van het bankbestuur tot handhaving en versterking van den goudvoorraad; en van daar de samenkoppeling dezer klachten aan die van de tegenstanders der door de Deutsche muntregeling in het leven geroepen zilverontmunting. En aan opoffering der algemeene belangen aan de rechtstreeksche geldelijke belangen van de aandeelhouders, de Bank zich ter wille van deze onthoudende van niet volkomen zekere kredietverleeningen. Van hier ook dezerzijds het aandringen tot reorganisatie der bank als staatsinstelling zonder particuliere aandeelhouders, opdat inderdaad het algemeen belang eenig richtsnoer harer politiek mocht worden.

Reeds aanstonds gaven deze klachten, waaraan onderscheidene bladen tot orgaan verstrekten en waarvan ook in enkele verslagen van Kamers van Koophandel de weerklank werd gevonden, tot eenig twistgeschrijf aanleiding. Maar weldra zouden die aanvallen nog een belangrijken steun verkrijgen en het over- en weergeschrijf grooter beteekenis bekomen.

Eenerzijds sloten de voorstanders der landbouwbelangen, de zoogenaamde agrariërs zich daarbij aan; anderzijds liet ook de oude oppositie zich weder hooren.

De wenschen der grondbezitters vonden hun ruimste en krachtigste vertolking in een geschrift van den toenmaligen Regeeringsraad, later Geheim Ober-Regierungsrath aan het ministerie van Handel en Nijverheid, den heer Gamp, dat in 1883 het licht zag.

De schrijver zette daarin de stelling voorop, dat de behoeften aan persoonlijk krediet voor den landbouwstand op de beste wijze bevrediging zouden vinden, indien niet daarin alleen voorzien werd door lokale instellingen met zeer beperkte werkzaamheid, maar door eene krachtige instelling die zich over het geheele rijksgebied uitstreckte. Die instelling trouwens bestond reeds, het was de Rijksbank. Aan plaatselijke instellingen kon het overgelaten worden aan de behoefte aan zakelijk krediet te voldoen, maar van de Rijksbank moest de voorziening in het voor den landbouw noodige persoonlijke krediet verwacht worden. En de grondbezitters

hadden het recht dit te verlangen, omdat aan die bank het privilegie was verleend der uitgifte van ongedekte biljetten.

Doch onder de bestaande voorwaarden, door de Rijksbank aan hare kredietverleeningen verbonden, was deze wel niet in theorie voor den landbouwstand ontoegankelijk doch feitelijk wel. De landbouwer kan niet ter disconto wissels aanbieden, die van drie teekeningen voorzien zijn, zelfs niet van twee, en welker betaling na drie maanden verzekerd is. Evenmin kan hij voor de beleening van goederen, die hem nuttig kan zijn, aan de eischen der bank voldoen. Hij moet in staat worden gesteld zijne eenvoudige promessee te verdisconteeren en deze op 6 zelfs op 12 maanden uitgesteld kunnen worden, voorts voorschot te bekomen op landbouwproducten, welke onder zijn eigen beheer verblijven, en ook daarbij aan geen termijn van enkele maanden voor de terugbetaling gebonden zijn. En het moge niet te ontkennen vallen, dat aan kredietverleeningen op dergelijke voorwaarden grootere risico's verbonden waren dan wanneer men zich houdt aan de gestelde regelen; daarvoor zoeke men vergoeding in een hoogere renteberekening. Maar het gaat niet aan dat de Rijksbank ook niet ten dienste sta van de grondbezitters en verdere belanghebbenden bij den landbouw. En weigert zij dit, het in strijd achtende met de belangen harer aandeelhouders, welnu, reorganisatie der bank als zuivere staatsinstelling werd door den heer Gamp niet op theoretische gronden verlangd; maar uit die weigering zou dan de noodzakelijkheid daarvan blijken, want de werkelijke Staatsbank zal natuurlijk voor een ieder open moeten staan.

De strijd aldus door den Regeeringsraad Gamp aangeboden, werd verder voornamelijk door de Neue Preussische Zeitung en door de Reichsbote voortgezet. Beide organen formuleerden daarbij de grief tegen het gemengd karakter der Rijksbank, als Staatsbank maar tevens werkend met particulier kapitaal, veel positiever en scherper. De Rijksbank was, naar hunne bewering, eene instelling die alleen hare diensten bewees aan eene bepaalde klasse der maatschappij. Het mobiele kapitaal, de beurs bepaaldelijk, vindt bij haar hulp en steun, maar de eigenlijke producenten en inzonderheid de landbouwers, gelijk ook de handwerkstand en in het algemeen de kleine man, worden ter wille van die belanghebbenden ten achter gezet. Deze vinden bij haar geen krediet, en zodoende is de ontwikkeling van het bankwezen, wel verre van de algemeene belangen ten goede te komen, de ruïne geworden der produceerende standen. Maar geen wonder, want het is juist de beurs, die, dank zij de plaats welke in het

bankbestuur aan vertegenwoordigers der aandeelhouders is ingeruimd, een invloed uitoefent op den gang van zaken, welke alleen hare belangen ten goede komt.

Een andere toon werd natuurlijk aangeslagen door de oude voorstanders van de volkomen beperking van het recht van biljetten-uitgifte tot een enkele circulatiebank en dat wel aan eene zuivere staatsinstelling.

Hun punt van uitgang was, dat het recht van biljetten-uitgifte een hoogheidsrecht is van den Staat en dat van dit recht geen afstand mag gedaan worden aan particulieren. En al moet de Staat, om dit recht uitte oefenen, zich begeven op het gebied van handel en nijverheid, dit verandert de zaak niet. Integendeel, daarin is een reden te meer gelegen dat de Staat dit recht aan zich houde, want de voordeelen, die het oplevert, moeten ten bate komen van het algemeen, d. i. van 's Rijks schatkist. Voorts mogen deze stellingen op utiliteitsgronden betwist worden, die bestrijding is gemakkelijk te wederleggen. Aan de voordeelen, zegt men, zijn risico's verbonden en 't is daarom beter, dat de Staat wel een deel geniete van de winsten der circulatiebank, maar niet het bedrijf voor eigen rekening uitoefene. Op deze bedenking is het antwoord, dat volgens de ervaring de risico's niet zoo groot zijn of ze worden door de winsten zeker gedekt, en dat geen verdeling van winsten zoozeer ten voordeele van de schatkist kan worden bedongen, of nog altijd ware het beter die geheel te behouden en alleen een vaste rente te betalen over het kapitaal wat voor de zaak vereischt wordt. Een andere bedenking is, dat als een circulatiebank zuiver staatsbank is, er altijd gevaar bestaat dat op een gegeven oogenblik de middelen van de bank aan hun eigenlijk doel worden onttrokken en aangewend worden ter voorziening in staatsbehoeften. Doch reeds nu, werd hierop geantwoord, was het beheer der Rijksbank bij den Staat berustende, en het middel om dit gevaar te ontgaan ligt in een doeltreffend reglement voor het Bestuur. Verder zou men, evenzeer als nu naast het door de Regeering aangestelde bestuur der Rijksbank een vertegenwoordiging staat van de aandeelhouders, wat in het algemeen slechts een adviseerend lichaam is maar waarbij de beslissing berust wanneer het financieele operatiën met het Rijk of de Bondstaten betreft, aan de bestuurders der Staatsbank een raad van bijstand uit vertegenwoordigers van handel en nijverheid kunnen toevoegen, die met gelijke macht te bekleeden ware.

Nauw zich aansluitend aan deze opposanten tegen handhaving van den bestaanden stand van zaken, de vertegenwoordigers der

conservatieve partij op staatkundig terrein, vinden we een andere fractie der oppositie, wier voornaamste penvoerder was Dr. Otto Arendt, de bekende verdediger van het bimetallisme in Duitschland.

De voorstanders der tegenwoordige regeling van zaken hebben, 't kon wel niet missen, gezocht partij te trekken van zijne aanvallen om hun standpunt te verdedigen. Ziet ge wel, werd er geschreven, waarom het te doen is: de bimetallisten als de agrariërs willen de Rijksbank tot een zuivere staatsinstelling vervormen, men wil dus de regeling van ons bankwezen als die van ons muntwezen afbreken, een en ander om ons met goedkoop geld te overstroomen en ons wel geordend geldwezen in zijn geheel te ondermijnen.

Te recht is hierop door Dr. Arendt geantwoord, dat, dus sprekende, men de bimetallisten een ten eenenmale onjuist verwijt maakte, en verder, dat men daaraan in dit geval niet minder onjuiste voorstellingen verbond.

Wel, schreef hij, ook een voorstander te zijn van een uitbreiding van de werkzaamheid der Rijksbank op zoodanige wijze, dat deze meer toegankelijk zou worden voor het algemeen, doch zonder dat hij de juiste beginselen waarop het bankbeheer berustte in het allerminst wenschte aan te tasten. Dit doel moest dan ook, naar zijne meening, niet worden nagestreefd door wijzigingen in de bankwet in den geest der hierboven vermelde voorstellen van den regeeringsraad Gamp, maar door de oprichting van plaatselijke kredietinstellingen, waardoor een band moest worden gevormd tusschen de kleine nijverheidsondernemers alsmede de belanghebbenden bij den landbouw eenerzijds, en de circulatoriebank anderzijds.

Doch hetgeen hij verlangde had met dit punt niets gemeen. Het was eigenlijk niet anders dan dat de lijnen, volgens welke in 1875 het bankwezen was hervormd, nu consequent zouden worden doorgetrokken.

Volkomen centralisatie der biljetten-uitgifte, dit in de eerste plaats moest nu verkregen worden Door de wet van 1875 was in deze richting in vergelijking met den vroegeren toestand verbetering te weeg gebracht. Doch tengevolge der particularistische eischen, welke zich destijds deden gelden, had het einddoel toen niet bereikt kunnen worden. Nu echter stond niets daartoe meer in den weg. De Regeering had door art. 41 der bankwet het recht verkregen de in 1875 als overgangstoestand in het leven geroepen regeling in 1891 te doen ophouden. Van dit recht moest gebruik worden gemaakt. Het ging toch niet aan voor een deel het winstgevende privilege der biljetten-uitgifte langer dan

volstrekt noodig te laten aan eenige particuliere instellingen. En men mocht verwachten, dat tegen dien maatregel geen verzet zou komen van de inwoners, de belastingplichtigen, in de betrokken rijkslanden, als daarmee gepaard ging, dat tevens de Rijksbank geheel aan het Rijk getrokken werd en dus de winsten allen ten goede zouden komen.

Het blijkt uit alles dat naar de meening van Dr. Arendt, de financieele zijde van het vraagstuk een overwegenden invloed moest oefenen. In een zijner artikelen in het Deutschen Wochenblatt schreef hij het uitdrukkelijk, dat eigenlijk er thans van niets anders dan van een financieele quaestie sprake was. Wel erkende hij dat er verschil van meening kan bestaan over de vraag, of het beter is dat het bestuur eener circulatiebank aan particulieren zij overgelaten of in handen zij van den Staat, doch de Rijksbank — merkte hij hierbij op — was alreeds een staatsbank wat dit betreft. Hij voegt hier intusschen ook verder bij, voor zich de meening te zijn toegedaan, dat inderdaad de aan de circulatiebank toevertrouwde taak der regeling van den geldsomloop staatszaak is, alsmede dat de voordeelen der biljetten-uitgifte in 's Rijks schatkist behooren te vloeien.

Nevens de vermelde aanvallen, die vernomen werden tegen de formeele organisatie der Rijksbank en de daarmee in verband staande verdere regeling van het bankwezen, alsmede tegen de werkzaamheid der Rijksbank in het algemeen, stond voorts van andere zijden ook critiek op bijzondere punten. Voornamelijk komen daarbij in aanmerking: de invloed van het gebrek aan volkomen centralisatie der biljetten-uitgifte op de macht der Rijksbank ter beheersching der geldmarkt in verband met de wisselkoersen op het buitenland; het stelsel der bankwet ten opzichte van de beperking der ongedekte biljetten-circulatie; en eindelijk, de gewoonte der Rijksbank om aan de openbare markt wissels op te nemen beneden den officieelen discountkoers.

Van zelf zullen wij op deze punten nader terug te komen hebben, en staan wij er daarom hier niet verder bij stil. Het is trouwens onmiskenbaar, dat bij den eigenlijken strijd die gevoerd werd, dergelijke quaestien al zeer weinig op den voorgrond traden.

Hoofdzaak werden hoe langer zoo meer de eischen der agrariërs en het vraagstuk, of de Rijksbank zou doorwerken met het kapitaal der particuliere aandeelhouders dan wel langs een der beide aangewezen wegen geheel door het Rijk moest overgenomen worden. Over deze twee quaestien vooral liep telkens en telkens weder het twistgeschrijf in de tien jaren, die verlopen zijn

sedert de pers ze aan de orde stelde, en daarop concentreerde het zich inzonderheid toen het tijdstip der beslissing naderde.

Een voorname plaats onder de bestrijders der agrariërs werd van den aanvang af ingenomen door den „Deutschen Oekonomist” onder redactie van den heer W. Christians. Ten slotte resumeerde deze schrijver, in vervolg op de door hem in zijn tijdschrift geleverde beschouwingen, den stand der quaestie in een afzonderlijke brochure en, getrouw aan het voortdurend door hem ingenomen standpunt, verklaarde hij zich daarbij ten voordeele van handhaving der bestaande regeling van zaken.

Tot dezelfde uitkomst is ook Prof. Erwin Nasse gekomen in een in vele opzichten hoogst belangrijk artikel over de bankquaestie, voorkomende in de Preussische Jahrbücher van Mei 1889. Hij maakt daarin bedenkingen ten opzichte van verschillende daarmede in verband staande punten, doch in hoofdzak verklaart hij zich voor het vasthouden aan de wet van 1875.

Groote aandacht trokken vooral Nasse's beschouwingen omtrent de taak en roeping der circulatiebank. In sterk contrast staan deze tegenover de vorderingen der agrariërs. Op hem voornamelijk hebben zich dan ook beroepen het „Verein zur Währung der wirtschaftlichen Interessen für Handel und Gewerbe” te Berlijn en de „Deutscher Handelstag” in de geschriften, die deze beide lichamen later in het jaar in het licht gaven om in aansluiting aan die dagbladen, welke steeds partij hadden getrokken tegen de aanvallen op den toestand gelijk die in 1875 in het leven is geroepen, tegen aanranding van deze te waarschuwen.

Het mag overbodig geacht worden om de verschillende verdedigers van de handhaving der wet van 1875 op den voet te volgen. Alleen van een resumptie der voornaamste aangevoerde argumenten kan hier sprake zijn.

Allereerst volge dan de uiteenzetting van Nasse's beschouwingen omtrent de eigenlijke taak der circulatiebank.

De grondslag van zijn betoog in deze — al dadelijk worde het hier opgemerkt, doch komen we er nader op terug — is dat het regeeringsplicht is te zorgen voor een goede regeling van het geldwezen. En met het oog op de behoeften van het tegenwoordige verkeer acht de schrijver, dat het onvoldoende zou zijn, indien die staatszorg zich bepaalde tot het muntwezen en zich niet uitstrekke tot het bankwezen, namelijk ten opzichte der biljetten-uitgifte.

Er zijn, zegt hij, bepaalde eischen waaraan een goede biljetten-circulatie moet voldoen.

Men heeft daarbij rekening te houden met de periodiek afwisselende behoeften aan uitzetting en inkrumping der circulatie-middelen; een afwisseling die in Duitschland zeer belangrijk is. Maar verder ook met buitengewone behoeften aan tijdelijke uitzetting der circulatie, welke zich onder den invloed van bijzondere omstandigheden kunnen doen gevoelen. Voorts met de behoeften aan muntmetaal voor verzending naar het buitenland, die uit het handelsverkeer kunnen ontstaan.

De voorziening in deze behoeften is een zaak van algemeen belang. Ten onrechte wordt van sommige zijden beweerd, dat daarbij slechts bankiersbelangen in het spel zijn. De operaties, welke daarmee in verband staan, zijn de uitkomst der algemeene beweging van zaken. Doch worde er wel op gelet, dat niet aan iedere vraag naar vermeerdering van betaalmiddelen door uitzetting der biljetten-circulatie voldaan, of in iedere behoefte aan munt of muntmetaal tot uitvoer door verhooging der ongedekte circulatie voorzien moet worden. Dergelijke vraag kan ook ontstaan door overspeculatie; deze moet zooveel mogelijk voorkomen of bestreden worden door tijdige verhooging van den discontokoers en verdere beperking van kredietverleening. En zelfs de minder buitengewone behoeften behooren menigmaal getemperd te worden, inzonderheid wanneer die aanleiding zouden geven tot uitvoer van munt of muntmateriaal, ten opzichte van welken uitvoer steeds te waken is dat die binnen zekere grenzen blijve.

In drie richtingen moeten daarom door de regeling der biljetten-circulatie voorzorgen genomen worden. Het fiduciaire ruilmiddel moet voor uitzetting en inkrumping vatbaar zijn. Steeds moet er een metaalvoorraad aanwezig zijn waardoor in de behoefte aan middelen voor de internationale betalingen voorzien kan worden. Tegen overspeculatie en overdreven ondernemingsgeest alsmede tegen overmatigen metaaluitvoer moet gestreden kunnen worden.

Aan deze beschonwingen van Nasse sluiten zich meer of minder alle bestrijders van de eischen der agrariërs aan, hetzij dan de latere die zich uitdrukkelijk op dezen schrijver beroepen, of zij die hem zijn voorgestaan en wier redeneeringen met de zijne overeenkomen.

Zal door de biljetten-circulatie aan de gestelde voorwaarden voldaan worden, dan is, zoo leest men o. a., er één vereischte waaromtrent ook niet de allergeeringste afwijking geoorloofd is. Te weten, dat het bankbiljet een onbegrensd vertrouwen geniete. Op tweeërlei grond moet dat vertrouwen berusten: de waarden die tot onderpand verstrekken aan de niet door metaal gedekte biljetten moeten van onbetwifelbare zekerheid zijn, en de daaraan

verbonden of daaruit voortspruitende vorderingen moeten volkomen liquide zijn, althans binnen zeer korten tijd geliquideerd kunnen worden. Van daar dan ook in de Duitsche als in iedere goede bankwet zeer scherp begrensde bepalingen omtrent de geoorloofde krediet-operaties. En het is voor geen tegenspraak vatbaar, dat indien de Rijksbank aan de wenschen der agrariers zou kunnen voldoen, het vertrouwen in de door haar uitgegeven biljetten ernstig geschokt werd, gelijk het werkelijk gevolg geven aan de door hen verlangde kredietverleeningen inderdaad de onmisbare waarborgen aan hare biljetten zou ontrooven en tevens de bank onmachtig zou maken om hare roeping ten opzichte der regeling van de biljetten-circulatie te vervullen.

Het uitgangspunt van de agrariers en van allen, die soortgelijke eischen aan de Rijksbank stelden, was dan ook foutief. De bank is geroepen om voor alles het algemeen belang te dienen, en zij is, doordat ze circulatiebank is, tevens kredietinstelling; volkomen waar. Maar de grenzen, waarbinnen zij zich ten opzichte harer kredietoperaties te bewegen heeft, zijn niet afhankelijk van de vraag, of eenige kredietoperatie op zich zelve bevorderlijk is aan eenig algemeen belang, maar of die past binnen het kader dat haar als circulatiebank voor hare kredietverleeningen is aangewezen.

Doch bij de door de agrariers verlangde kredieten zou, daargelaten de quaestie der zekerheid omtrent de finale afwikkeling, juist gemist worden de zekerheid van prompte terugstroaming der uitgeleende gelden. Zij erkenden het zelve dat deze wegens den aard der behoeften, waarin zij voorziening verlangden, niet gegeven kon worden. Daarom echter mag een circulatiebank in dergelijke voorschotten absoluut niet treden.

Onder hen die inzonderheid op deze strijdigheid tusschen de eischen der agrariers en de werkzaamheid der circulatiebank hebben gewezen, moet ook nog genoemd worden Dr. M. Stroll, die in 1886 in Schmoller's Jahrbuch het onderwerp behandeld heeft. „De onvoorwaardelijke, volkomene invorderbaarheid der wisselportefeuille — schreef hij — is het eerste vereischte, waarvoor alle andere overwegingen op den achtergrond wijken, voor iedere circulatiebank en inzonderheid voor eene centrale circulatiebank, aan welke de zorg voor de regeling van het geldverkeer is toevertrouwd. Op die invorderbaarheid berust de zekerheid van de inwisselbaarheid der bankbiljetten, en deze is de grondslag van het geldwezen in zijn geheel”.

Nemen wij thans nog even kennis van de verdere hoofdpunten van Nasse's betoog.

De goede vervulling van de taak der circulatiebank wordt het best verzekerd, schreef hij, wanneer het recht van biljetten-uitgifte uitsluitend aan ééne Centraalbank is gegund. Het wenschelijkst achtte hij het dan ook, dat de nevens de Rijksbank nog bestaande circulatiebanken werden opgeheven. Concentratie van den beschikbaren voorraad munt en muntmateriaal ware een der daaraan verbonden voordeelen. Wat van dezen voorraad verspreid is onder de lokale circulatiebanken, is toch ten opzichte van de mogelijke behoeften voor uitvoer zonder beteekeenis. Maar vooral ware die centralisatie nuttig om de zekerheid te geven, dat de discontopolitiek der Rijksbank steeds volkomen doeltreffend zij.

Nasse verwachtte echter niets anders, dan dat het particularisme nog steeds een onoverkomelijk bezwaar zou opleveren voor de door hem aanbevolen centralisatie.

Reden te meer, voegde hij er bij, om overigens de Rijksbank zoo sterk en haar overwicht zoo groot mogelijk te maken. Als middelen om daartoe te geraken, noemde hij de volgenden:

Het verleen van het karakter van wettig betaalmiddel aan de biljetten der Rijksbank, zoolang als ze inwisselbaar zijn.

Het recht tot uitgifte van kleine biljetten, de kleinste coupure der Rijksbank Mk. 100 zijnde; dit minimum moest op M. 20 teruggebracht worden. Hierdoor zou het circulatie-terrein der biljetten vergroot en diensgevolge metaal-concentratie bevorderd worden.

Intrekking van de staatsbiljetten (onze Nederlandsche muntbiljetten). De metaalvoorraad der bank feitelijk de eenige metaaldekking uitmakende van de tweeërlei fiduciaire ruilmiddelen, is het bestaan van die tweeërlei biljetten een inbreuk op een goede regeling in deze; de enkele metaaldekking eischt dat er ook slechts één biljet, het bankbiljet worde uitgegeven.

Eindelijk opheffing der bestaande beperking betreffende de uitgifte van ongedekte bankbiljetten. Intusschen, voegt hij hierbij, is de noodzakelijkheid dezer opheffing minder dringend nu de Rijksbank zoo aanzienlijke uitbreiding heeft weten te geven aan haar giroverkeer. Doch doet hij ook tevens opmerken, hoe diensgevolge de verplichte metaaldekking der biljetten een groot deel van hare beteekeenis heeft verloren.

Ten slotte komt Nasse op de quaestie, of de Rijksbank eene zuivere staatsinstelling moest worden, dan wel hare tegenwoordige organisatie te handhaven zij.

Hij acht het eigenlijk eene anomalie, dat de uitgifte van bankbiljetten aan eene particuliere instelling overgelaten zij. En in

aanmerking genomen zijn uitgangspunt ter beoordeeling der bankquaestie, kan dit geen verwondering wekken. Maar al vindt hij het dan ook zeer verklaarbaar, dat men het verlangen heeft uitgesproken de Rijksbank tot eene zuivere staatsinstelling te maken, hij oordeelt dit niet noodig te zijn en geeft om verschillende redenen de voorkeur aan het behoud van den toestand zoo als die in 1875 geworden is.

De uitgifte van de bankbiljetten, zegt hij, moet met al wat daaraan verbonden is, ten bate van het algemeen belang geschieden en het voordeel, dat daaruit ontstaat, moet aan 's rijks schatkist ten goede komen. Het eerste nu, was reeds bij de Rijksbank het geval. Het beheer gaat uit van de Regeering en het is niet denkbaar, dat dit meer dan het 't geval is in hare handen wordt overgebracht. Alleen bestaat er naast het Bestuur eene vertegenwoordiging van aandeelhouders. Doch dit lichaam heeft slechts een raadgevende stem behoudens in één geval, t. w. als er over financiële operatiën met de regeering moet beslist worden, en dit zou eventueel zeer nuttig kunnen zijn; terwijl ten andere het toch niet te verwachten is, dat dit een hinderpaal zou worden voor noodige operatiën en vooral niet, dat men op verzet zou stuiten als waarlijk de nood aan den man was. En indien de bank werkelijk volkomen staatsinstelling ware zou men wel een raad van bijstand aan het bestuur kunnen toevoegen; doch uit den aard der zaak zou deze dan uit vertegenwoordigers van allerlei belangen samengesteld moeten zijn, en zoodoende het orgaan worden voor bijzondere wenschen en eischen en als raadgevend lichaam al zeer slecht deugen. Wanneer men de aandeelhouders en hunne vertegenwoordigers uit de Rijksbank wilde verwijderen, dan ware een zwak en slecht bankbestuur slechts te vermijden door aan het hoofdbestuur de volkomen onafhankelijkheid en zelfstandigheid der rechterlijke colleges toetekennen en daaraan een raad van bijstand toevoegen, die samengeroepen werd uit dezelfde kringen waaruit thans de vertegenwoordigers der aandeelhouders voortkomen.

En wat het tweede punt betreft, zoo is aan dezen eisch te voldoen door een winstverdeling op de wijze als door de wet van 1875 is voorgeschreven, maar het aandeel van het Rijk aanmerkelijk verhoogd wordende. Al geniet het Rijk dan nog niet de volle winst, zoo staat daar tegenover: 1° de meerdere zekerheid die voor het goede beleid van zaken wordt gegeven door de inneming in het bestuur van de zijde van particuliere aandeelhouders; 2° volkomen vermindering van risicos voor het

Rijk; en eindelijk het meer besproken voordeel, dat geacht wordt in tijden van oorlog gelegen te zijn in een bank die het eigendom is van particulieren in plaats van staatseigendom te zijn.

De redeneeringen der overige voorstanders van het behoud van het stelsel der wet van 1875 met betrekking tot het laatst behandelde vraagstuk komen, althans in hoofdzaak, zeozeer met die van Nasse overeen, dat het overbodig ware daarbij nader stil te staan.

Alleen valt nog op te merken dat naarmate het denkbeeld, dat wij ook door Nasse zagen voorstaan, van vermeerdering van het winstaandeel van den Staat, veld won en de verwezenlijking hiervan waarschijnlijker werd, de voorstanders van het behoud der regeling van 1875 toenamen, en daarentegen de tegenstand van de andere zijde afnam, althans voor zooveel de financieele zijde van het vraagstuk op den voorgrond stond.

Toen dan ook de Regeering haar hierboven vermeld wetsontwerp bij den Rijksdag aanbod en daarbij een verhooging van het winstaandeel voor het Rijk als voorwaarde van de bestendiging der bestaande regeling werd gesteld, was hierdoor de oppositie voor een deel verslagen of werd ze ten minste zeer verzwakt. Ten andere hadden, wat de wenschen der agrariers betreft, de redeneeringen van Christians, Stroll, Nasse en zoovele anderen, die in gelijken geest hadden geschreven, hun uitwerking niet gemist.

Met dat al treft het, dat het openbaar debat in den Rijksdag slechts een tamelijk flauwe afspiegeling gaf van den vroegeren publieken pennestrijd.

Bij de eerste lezing, die den 8sten November plaats had, nam Graaf von Stolberg-Wernigerode, van de zijde der conservatieven, het eerst het woord om, namens een deel zijner vrienden, op den volkomen overgang van de Rijksbank aan het Rijk aan te dringen, en dit zoowel opdat de bank meer ten dienste van het algemeen zou staan als op financieele gronden. Voorts zette de heer Gamp zijne hierboven reeds vermelde theorien weder kortelijk uiteen.

De heer von Dechend, de president van de Rijksbank, beantwoordde de beide sprekers en inzonderheid den heer Gamp. Dat het hem goed toevertrouwd was de onmogelijkheid aan te toonen van de vervulling der wenschen van de agrariers, behoeft ter nauwernood vermelding. Hij verdedigde voorts het Bankbestuur tegen de aantijgingen, dat de Bank niet voor alle standen open zon staan. Dit sprak hij pertinent tegen en hij beriep zich daarbij

op verschillende maatregelen, welke genomen waren om integendeel alle belangen zooveel mogelijk te bevorderen, ook die der grondbezitters en van den landbouwstand. Maar hij wees er op dat de Bank, uit den aard harer taak en roeping, aan bepaalde kredietvormen en voorwaarden gebonden is. Hij verdedigde bij deze gelegenheid ook het gebruik der disconteeringen onder den officieelen koers, dat niet geschiedt om enkele personen of enkele categorien van belanghebbenden te bevoordeelen en dat, naar hij mededeelde, ook alleen in de provinciën plaats vindt, maar waaromtrent hij verder in de openbare zitting in geen bijzonderheden kon treden.

Wat het vraagstuk betreft van den overgang der Rijksbank in het bezit van het Rijk, daaromtrent zeide hij geen materieel onderscheid te kunnen vinden tusschen den toestand, die dan geboren zouden worden, tegenover den bestaanden. Doch het Bestuur zou alsdan zekerlijk zich veel minder vrij kunnen bewegen en daarin zou hij een groot nadeel zien. Tegenover den overgang der volledige winsten aan den Staat stelde hij de risicos, waarin deze thans niet deelt en, voegde hij hieraan toe, bij de beoordeeling daarvan vergete men niet, dat sedert 1875 geen enkele crisis is voorgekomen doch men daaraan toch altijd blootgesteld blijft.

Na den heer von Dechend sprak nog Dr. Bamberger om hem te steunen in zijn repliek aan den heer Gamp. Voorts de heer Singer, socialist, die zijnerzijds weder aandrang op overgang der bank aan het Rijk opdat niet eenig deel der winsten aan particulieren zou komen. De heer Hutsch, als de eerste speker conservatief, maar die zich voor de regeeringsvoordracht verklaarde. En eindelijk de heer Böckel, antisemiet, die zich heftig uitliet tegen het zitting hebben van de Hansemanns, Bleichroders c. s. in den Raad der Bank en in het algemeen tegen den invloed en de bevoordeeling der beurs.

Bij de tweede lezing volgens een tweedaagsch debat, op 29 November en 2 December. Graaf Stolberg Wernigerode deed toen een formeel voorstel om den Rijkskanselier te verzoeken de aandeelhouders der Bank tegen den 1sten Januari 1891 hunne deelname op te zeggen en de verdere maatregelen te nemen, die dan zouden moeten volgen, maar met handhaving van de overige particuliere circulatiebanken in Duitschland. Anderzijds stelde de Huene voor om de winstverdeling nog meer ten voordeele der schatkist te wijzigen, door de uitkeering in gelijke deelen niet verder te doen gaan dan tot een dividend van 5 pCt. aan de aandeelhouders.

De heer Busing bracht daarentegen rapport uit namens de commissie van den Rijksdag, die besloten had de aanneming der voordracht aan te bevelen.

Wederom werden de belangen van den landbouwstand ter sprake gebracht, maar dienaangaande geen nieuwe gezichtspunten geopend.

De heer von Kardorff maakte van de discussie gebruik om een aanval te doen tegen het vasthouden aan den gouden standaard en zeide verder dat hij gewenscht had, dat thans een voorstel gedaan ware om de Rijksbank te versterken, wat naar zijne meening alleszins noodwendig ware geweest, speciaal tegenover de andere circulatiebanken; maar hij zijnerzijds zou thans geen voorstellen doen, daar zijne opvatting van den algemeenen toestand te zeer van die den regeering afweek, om daarvan een gunstig resultaat te kunnen verwachten. Het voorstel van Graaf Wernigerode Stolberg werd behalve door hemzelf, door Graaf Mirbach ondersteund.

Voor het voorstel van den heer Huene sprak alleen deze zelf.

De regeeringsvoordracht werd weder verdedigd door den heer von Dechend, alsmede door den Staatsminister von Botticher en door den Directeur van de Rijksschatkist, den heer Aschenborn, voorts ondersteund door Dr. Bamberger. De heer von Botticher zeide dat de verbonden Regeeringen in beginsel niet vijandig stonden tegenover het denkbeeld om de Rijksbank voor het Rijk over te nemen, doch zij vonden geen reden om tot deze wijziging van den toestand te besluiten. Tegen de financieele voordeelen, welke daaraan verbonden zouden zijn, stonden ook de nadeelen. In het geval van oorlog, voegde hij hierbij, zouden bij de zuivere staatsbank niet alleen het kapitaal maar haar vele depots gevaar loopen. In aanmerking genomen de voorgestelde wijziging der winstverdeling, was thans het regeeringsvoorstel de beste regeling. Met het voorstel van den heer Huene kon hij zich niet vereenigen; het winstaandeel der aandeelhouders nog meer te verminderen zou een onbillijkheid zijn.

Ten slotte werd het voorstel van den heer Huene met 110 tegen 94 stemmen verworpen en daarop de Regeeringsvoordracht ongewijzigd goedgekeurd.

Het voorstel van Graaf Wernigerode kwam eerst bij de derde lezing, op 6 December, in stemming; het werd toen met 126 tegen 98 stemmen verworpen, en daarop het wetsontwerp definitief aangenomen.

Den 18den December had eene Algemeene Vergadering van de Rijksbank plaats, waarin dezerzijds men zich met genoegzaam algemeene stemmen met het voorstel vereenigde.

Zoo is dan de bankregeling van 1875 andermaal voor tien jaar bestendigd, alleen het winstdeel van de aandeelhouders der Rijksbank aan eene aanmerkelijke vermindering onderworpen wordende. Gehandhaafd is aldus, eenerzijds, de Rijksbank met een minimum van zelfstandigheid wat hare organisatie betreft en met een minimum van mogelijke winsten voor de aandeelhouders; anderzijds, het bestaan der particuliere circulatiebanken.

In de veertien jaren dat ze bestaan heeft is het hoofdbestuur der Rijksbank ongetwijfeld in hoogst bekwame handen geweest. Van alle zijden heeft men de groote verdiensten van den heer von Dechend erkend. En dit heeft zeker niet weinig tot de uitkomst bijgedragen.

De onpartijdige beoordeelaar zal intusschen bezwaarlijk tot een andere conclusie kunnen komen dan deze: dat aan de bankregeling van 1875 groote fouten zijn blijven kleven en dat er geen gebruik is gemaakt van de gelegenheid die thans bestond, om hierop terug te komen.

Als zoodanig noem ik bepaaldelijk, het voortbestaan der particuliere circulatiebanken, en het stelsel van beperking der uitgifte van ongedekte biljetten wat betreft de totaalsom. Ten deele staat trouwens het eene met het andere in verband.

Het is een feit dat meer dan eens de discontopolitiek, die door de Rijksbank werd gevolgd ter beheersching der geldmarkt in verband met den stand der wisselkoersen op het buitenland, door de particuliere banken is gedwarsboomd, of althans dat de particuliere banken, door weigering van voldoende ondersteuning der Rijksbank in deze, het haar moeilijk hebben gemaakt haar doel te bereiken. En wel zijn er herhaaldelijk pogingen gedaan van de zijde der Rijksbank om door samenwerking het nadeel der decentralisatie te keer te gaan, doch zij is daarin nooit volkomen geslaagd.

Het beste correctief is nog geweest de bepaling betreffende het maximum der door de verschillende banken uit te geven ongedekte biljetten. Daardoor worden de particuliere banken ten minste in toom gehouden en zijn ze door een tamelijk knellenden band gebonden. En dit is dan ook, zeer wel mogelijk, de reden waarom van de zijde der Rijksbank nooit een poging is gedaan om in de wetsbepaling dienaangaande wijziging te brengen, nu het particularisme in eenige der Rijkslanden een beletsel is om de daar in het leven gelaten circulatiebanken op te heffen, en dit vermoedelijk evenzeer zou zijn om de wet alleen ten opzichte der Rijksbank te veranderen.

Maar het gevolg van een en ander is, dat nu ook de circulatie der Rijksbank die elasticiteit mist, die een Nasse, zoo volkomen te recht, een hoofdvereischte noemde bij een goede regeling der biljettenuitgifte. En terwijl de Bank eenigermate aan dit bezwaar heeft weten te gemoet te komen door het geven van groote uitbreiding aan het giro-verkeer, wordt hierdoor veroorzaakt dat nu ook het voorschrift, volgens hetwelk de biljetten voor ten minste een derde door munt of muntmetaal gedekt moeten zijn, grootendeels zijn beteekenis heeft verloren, daar er geen dergelijke bepaling is gemaakt ten opzichte der depositos en rekening-courant saldo's en dus de metaaldekking feitelijk ook tegenover deze verbintenissen staat.

Het komt mij verder niet onwaarschijnlijk voor dat de disconteerings der Rijksbank onder officieelen koers, die zooveel aanstoot hebben gegeven, evenzeer in verband staan met de verhouding der bank tegenover de particuliere banken. Opmerkelijk toch is het, dat de Rijksbank dergelijke disconteerings alleen in de provincien doet, niet te Berlijn. Zij komt daardoor dus juist op het terrein waar zij de particuliere banken ontmoet, en zij vindt daardoor een middel om een belangrijken invloed uitte oefenen op den discontokoers aan de openbare markt aldaar.

Ik kan intusschen niet nalaten hierbij aan te teekenen dat, ook op zich zelve beschouwd, dergelijke disconteerings der circulatiebank aan de openbare markt mij voorkomen wel reden te kunnen hebben. De officieele koers geldt iederen wissel die aan de bank wordt aangeboden, mits die aan de gewone regelen van soliditeit, vervaltijd enz. voldoet. En nu kan het zeer wel zijn, het is volkomen juist, dat de bank met dezen koers niet de bewegingen der discontorente aan de openbare markt op den voet volgt, ja menigmaal dien koers langen tijd handhaaft met een betrekkelijk groot écart met den beurskoers. Doch behoeft dit een reden te zijn voor volkomen onthouding van de zijde der bank van al die disconteerings, welke alsdan haar voorbijgaan? Het mag betwijfeld worden. Zeker wint een bank, die aldus handelt, in zulke tijden een groote kracht, wat zijn goede zijde heeft. Doch tijdelijk verliest zij dan ook allen invloed op de discontomarkt. Anders handelende zou dit het geval niet zijn, en zou zij daardoor juist, des noodig, veel sneller de markt weder beheerschen en die kunnen leiden.

De groote vraag echter waarop de bankdiscussie in Duitschland weder de aandacht doet vestigen en die ook voor ons altijd hare theoretische beteekenis houdt, al is ze voorshands niet meer aan

de orde, is of de circulatiebank moet zijn staatsbank of particuliere instelling.

En dit niet particuliere instelling alleen zooals ook de Rijksbank het nog is, maar geheel en reëel.

Ik kan tot geen andere opvatting komen dan dat de leering, welke uit die discussie te trekken is, ten zeerste de meening bevestigt dat de circulatiebank niet moet wezen, een staatsbank maar eene particuliere instelling.

In de eerste plaats is de theoretische of leerstellige grondslag der tegenovergestelde zienswijze onjuist.

Het recht van biljetten-uitgifte, zoo is steeds van de zijde der conservatieven in Duitschland voorop gezet, is een hoogheidsrecht van den Staat evenals het muntrecht, en het moet door dezen zelf worden uitgeoefend. De tegenwerping, dat de Staat zich niet met eenig bedrijf moet inlaten, zoo voegde men bij, is hier niet van toepassing, want indien de Staat van een hoogheidsrecht voordeel trekt, zoo staat dit niet gelijk met het gewone uitoefenen van een bedrijf.

En zoo schreef ook Nasse, dat wel vroeger het uitgeven van bankbiljetten deel uitmaakte van het particuliere bankiersbedrijf even als uitgeven van wisselbrieven, doch dat thans het bankbiljet het karakter heeft van geld. En dat alzoo tegenwoordig de uitgifte van bankbiljetten een publiekrechtelijke zaak zijnde, het slechts als een anomalie te beschouwen is, dat deze openbare aangelegenheid in handen is gesteld van eene private handelsinstelling.

Welnu, men gaat bij dergelijke redeneering van foutieve premissen uit en maakt zich verder schuldig aan begripsverwarring.

Letten wij er eerst op, wat er eigenlijk aan is van het beweerde hoogheidsrecht van den Staat.

Ten opzichte van het muntrecht zegt de Grondwet der Nederlanden in art. 64 (vroeger art. 62) het volgende: „De Koning heeft het regt van de munt. Hij vermag zijne beeltenis op de muntspecien te doen stellen”. Prof. Buys ¹⁾ maakt betreffende dit artikel deze aanteekening: „Het behoud van deze bepaling in 1848 moet misschien aan niets anders worden toegeschreven dan aan hare volstreckte onbeduidendheid. Het recht van de munt aan den Koning gegeven komt toch feitelijk op niets neer, omdat de Grondwet zelve in de artikelen 174 en 175 alles wat met dit recht in verband staat aan anderen heeft opgedragen en

¹⁾ Mr. I. T. Buys. De Grondwet. Deel I bl. 262.

dus aan de Kroon onttrokken. Wilde men eene herinnering aan het oude muntregaal, vroeger in de meestelanden door de Kroon krachtig gehandhaafd, maar met bedoelingen niet zelden geheel vreemd aan het Staatsbelang, dan zou de bepaling in de Oostenrijksche constitutie: „Het recht om munt te slaan wordt in naam des Keizers uitgeoefend” misschien de voorkeur hebben verdiend boven de niets zeggende redactie, welke men in de Grondwet van 1814 bracht en sedert in stand hield ”

Op de bovenstaande door mij gecursiveerde woorden vestig ik de aandacht. Het komt mij voor dat de voorstanders der staatsbank, die hunne stellingen verdedigen door verwijzing naar een recht van biljetten-uitgifte van den Staat zich aansluitende aan het muntrecht, zich plaatsen op het standpunt van het oude muntregaal der Kroon. En zij verlangen feitelijk dat van dit naar hunne opvatting thans tweeledige recht, in zake de biljetten-uitgifte nu weder partij getrokken worde, thans ten bate van 's Rijks schatkist.

Doch het moderne muntrecht en ook het recht van den Staat met betrekking tot de uitgifte van bankbiljetten, is van een geheel anderen aard.

Raadplegen wij echter voor alles thans nog de grondwet van het Duitsche Rijk, om te beoordeelen of hetgeen ik hier zeg ook ten volle op Duitschland toepasselijk is.

Artikel 4 der „Verfassung des Deutschen Reichs”, wet van 16 April 1871, zegt:

„Der Beaufsichtigung Seitens des Reichs und der Gesetzgebung desselben unterliegen die nachstehenden Angelegenheiten:

3) die Ordnung des Maasz-, Münz- und Gewichtsystemes, nebst Feststellung der Grundsätze über die Emission von fundirtem und unfundirtem Papiergelde;

4) die allgemeinen Bestimmungen über das Bankwesen;”

Mij dunkt, hier is ook geen spoor meer overgebleven van het oude muntregaal. Er wordt in de Deutsche Grondwet van het muntwezen en van het bankwezen alleen gesproken bij de vermelding der onderwerpen, die in het openbaar belang aan wettelijke regeling onderworpen zijn.

Maar er is meer. Welke is tegenwoordig de beteekenis van het optreden van den Staat in zake de regeling van het muntwezen.

De regeling van den muntvoet, zegt prof. Buys, is aan de wet opgedragen, „om de misbruiken, waartoe de uitoefening van het muntregaal in vroeger eeuwen aanleiding gaf, voor het vervolg

af te snijden. ¹⁾ Van daar de wettelijke regeling van het muntwezen, de wettelijke bepalingen ten opzichte der standaardmunt alsmede ten opzichte van de pasmunt, en, als eene noodzakelijkheid voortvloeiende uit den aard van deze, het aanmunten daarvan alleen voor staatsrekening geschiedende. Voorts als een maatregel van openbaar belang, de bepaling dat 's lands munt wettig betaalmiddel is, en in verband hiermede de verplichting, dat in die bepaling geen wijziging zal worden gebracht, zonder dat de Staat de verantwoordelijkheid van de als wettig betaalmiddel uitgegeven munt op zich neemt.

Maar is het nu ook de Staat die er voor zorgt, dat ten allen tijde er de juiste hoeveelheid munt (standaardmunt) in omloop zal wezen, welke het verkeer verlangt, welke noodig is om het peil der prijzen in den lande te handhaven op de juiste verhouding met dat der prijzen in het buitenland; niet meer en niet minder dan de ten opzichte van deze en dergelijke belangen wenschelijke hoeveelheid munt? Immers in geenen deele. En toch wordt dit van den Staat ten opzichte der biljetten-circulatie verlangd door hen die beweren, dat de uitgifte van bankbiljetten in handen van den Staat moet berusten.

Er heerscht omtrent deze geheele materie bij de duitsche voorstanders der staatsbank klaarblijkelijk groote begripsverwarring. De waarheid is, dat er tusschen 's lands munt en de bankbiljetten, al bekleeden tegenwoordig de laatsten in den algemeenen geldomloop ook nog zulk een belangrijke plaats, een fundamenteel verschil bestaat en de beide onderwerpen ook in zake de wetgeving niet gelijksoortig zijn.

Terecht is men intusschen uitgegaan van de meening dat het algemeen belang eischt, dat de uitgifte van bankbiljetten door de wet worde geregeld. Te recht, evenzeer, is feitelijk door de wet dat recht ten onzent slechts aan ééne bankinstelling toegerekend en is tevens de werkzaamheid van deze binnen nauwe grenzen beperkt, voorts die instelling onder toezicht van de Regeering gesteld. Te recht, eindelijk, heeft de Staat aan dit privilegie de voorwaarde verbonden, dat een behoorlijke uitkeering van een deel der winsten der circulatiebank door 's Rijks schatkist genoten worde.

Maar te beweren dat de circulatiebank eene staatsinstelling moet zijn, is eene staatsrechterlijke en economische ketterij.

Voorts leert de ervaring ook waarlijk niet, dat het een onverschillige zaak is zich in die richting te bewegen.

¹⁾ Buys t. a. p. I. bl. 614.

Is het wat dit betreft niet opmerkelijk, dat men in Duitschland een von Dechend en allen, die als hij de zaken kennen, met warmte ziet optreden om toch voor de Rijksbank die weinige zelfstandigheid te behouden, die haar nog gelaten is. Dat een man als Nasse de tegenwoordige regeling wel een anomalie noemde, maar streed zoo hard hij strijden kon om de „Verstaatlichung” der Rijksbank te voorkomen. Dat hij, de principieele voorstander van de bank zuivere staatsinstelling, tevens schreef dat zoo men een staatsbank wilde behoeden voor een zwak en slecht bestuur, daartoe geen ander middel zou bestaan dan het stellen van het bestuur in handen van een volkomen zelfstandig, onafhankelijk en onafzetbaar college.

In de hoogste mate leerzaam is het ook er kennis van te nemen, wat al eischen men meent aan de Staatsbank te mogen stellen. Nu is de Rijksbank en zijn allen die belang hebben bij haar goed beheer het nog ontsnapt, dat aan de verlangens van agrariërs en anderen gevolg is gegeven. Maar men denke zich de regeering in zwakker handen dan de tegenwoordigen, en uit politieke consideratien geneigd om dergelijke wenschen te bevredigen; wat zou er dan van de Staatsbank worden.

In verband met dit punt herinnere men zich ook, wat in de laatste jaren bij de Deutsche Rijksbank reeds is voorgevallen ten opzichte der door het Bestuur gestelde regelen voor beleening van fondsen. Op een gegeven oogenblik werd immers besloten geen Russische fondsen meer aan te nemen, terwijl hiervoor geen ander motief bestond dan de begeerte der Regeering om Rusland den voet dwars te zetten. De zaak had destijds geen directe ernstige gevolgen voor de Berlijnsche beurs, daar er feitelijk zeer weinig Russische fondsen bij de bank beleend waren. Maar indirect is daardoor wel degelijk veel schade aan de Deutsche markten veroorzaakt, want menigeen dacht dat zulk een besluit niet genomen zou zijn zonder wichtige redenen, en velen zijn toen, zeer tot hun schade, tot verkoop van Russische fondsen overgegaan. Eene handelwijze als deze ware bij een zelfstandige bankinstelling een onmogelijkheid geweest.

Opmerkelijk is verder dat hinken op twee gedachten, dat wij vernamen met betrekking tot een wenschelijke zelfstandigheid der bank ten opzichte van eventueel door de regeering te verlangen operatien. Men wil in theorie in de organisatie der bank een dam vinden tegen dergelijke aanspraken van regeeringszijde, en tevens wijst men er op, dat nu reeds van de Rijksbank zoo noodig iedere concessie toch wel te verkrijgen zou zijn. Is zoo iets niet een

waarschuwing, dat inderdaad de zelfstandigheid der bank, bij welke iedere afwijking van het haar aangewezen veld van werkzaamheid onberekenbare gevolgen zou hebben voor de algemeene belangen, niet te zeer kan verzekerd zijn.

En eindelijk is er nog iets. Door een der tegenstanders van den volkomen overgang der Rijksbank aan den Staat met het oog op de gevolgen daarvan in geval van oorlog, werd er op gewezen, dat het nadeel niet alleen gelegen ware in het gevaar van reële toeëigening der bank door den vijand, maar nog vóór het zoover kwam in den schok, dien het krediet in de staatsbank zou ondergaan reeds dadelijk bij het uitbreken van den oorlog. In zulke oogenblikken kan het bezit eener krachtige en boven iedere bedenking van mistrouwen verheven circulatiebank de redding zijn van handel en nijverheid; men wake er dan voor dat alsdan het vertrouwen in haar ongeschonden kan blijven.

De slotsom waartoe de overweging van den Duitschen bankstrijd mij gebracht heeft is, dat wij in Nederland er ons zeer over te verheugen hebben, dat in 1888 de Nederlandsche Bank gebleven is wat ze was en geen Staatsbank, zelfs geen Deutsche Rijksbank is geworden.

AMSTERDAM, Februari 1890.

G. M. BOISSEVAIN.